

Függelék

A szentírásfordítás kihívásai

Interjú Erdő Péter bíborossal (*Magyar Kurír* 2008. október 13.)

A püspöki szinódus kapcsán a szentírásfordítás kihívásairól kérdezte Erdő Péter bíborost a Vatikáni Rádió magyar adásának szerkesztősége. Erdő Péter gondolatait szerkesztett formában közöljük.

Ami a liturgikus fordításokat illeti, a Szentszék évekkal ezelőtt kifejezett instrukciókkal tiltotta a magyarázó fordításokat. A szentírási részeket és a liturgikus szövegeket az eredeti szöveg pontos értelmében kell lefordítani. Ezt lehet utána magyarázni. Például az átváltoztatás szavai úgy állnak a misekönyvben, minden misekánonban, ahogyan az Újszövetségben ránk maradt. A Szent Vér átváltoztatásakor azt mondjuk, hogy „értetek és sokakért kiontatik”. Az első magyar fordítás, amelyet jóváhagyott a Püspöki Kar és a Szentszék is —és több mint 15 évig használtuk—, ezt szó szerint így hozta. Ezután német hatásra a „sokakért” szó helyére a „mindenkiért” került. Teológiailag ezzel sincs probléma, hiszen Krisztus mindenkiért meghalt, de az eredeti szövegben nem ez szerepel. A liturgikus vagy biblikus fordítás nem tévesztendő össze a teológiai magyarázattal. Kivált nem a helytelen és téves magyarázatokkal, de még a helyes magyarázattal sem. Az egy másik műfaj. Fordítani azt kell, ami oda van írva. Ezért létezik a római rítusban az editio typica, vagyis a liturgikus könyvek hivatalos latin kiadása, amelyhez minden fordításnak igazodnia kell. Ennek az irányelveit a Liturgiam Authenticam instrukció néhány évvel ezelőtt egész pontosan leszögezte.

A katolikus fordítók a II. Vatikáni Zsinat különös buzdítása alapján olyan nyelvekre is lefordították Szentírást az eredeti héber, illetve görög nyelvből, amelyeken addig csak Vulgata-fordítása készült el. Például a magyar katolikus Biblia Káldi György-féle fordítása Vulgata-fordítás. Nem véletlenül, hiszen a trentói zsinat kifejezett rendelkezésben állapította meg, hogy a zsinat asztalán lévő Vulgata-kiadás lesz a vonatkozási pont, azt helyesnek fogadjuk el.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a héber és görög szövegek alapján készülő fordítások felvetik ezeknek a szövegeknek a kritikai kérdéseit is. A héber Bibliának a mai standard kritikai kiadása a maszoréta szöveghez igazodik. A maszoréta szöveg körülbelül 1000 évvel későbbi, mint a görög Septuaginta fordítás, amit a Kr. e. III. században Egyiptomban készítettek zsidó tudósok, akik nem gyanúsíthatók azzal, hogy keresztény szempontból elfogultak lettek volna. Sok szempontból —és ezt némelyik qumráni vagy Qumrán-közeli lelet igazolja— a Septuaginta görög szövege a héber Biblia régebbi szövegállapotát tükrözi, mint a maszoréta szöveg.

Amikor a keresztény ember keresztény bibliai szöveghagyomány alapján készíti a fordítást, nem kell szégyenkeznie. A Vulgata pedig részben felhasználja az ún. Itala-fordításokat, vagyis a Szent Jeromos előtti latin bibliafordításokat. A legrégebbi latin bibliafordításokat természetesen nem a keresztények készítették, hanem a Karthágó környéki zsidók, mert ez volt az egyetlen olyan diaszpóra, amely latinul beszélt. A zsidó diaszpóra általában görögül beszélt, kivéve Africa provinciában, ahol latin nyelvű zsidó szórvány volt. Nekik már egyfajta latin szóhasználatuk volt a Bibliával kapcsolatban, amit a legrégebbi latin keresztény bibliaszövegek, idézetek is visszatükröznek. Ezt Christine Mohrmann és mások kutatásokkal mutatták ki.

A középkorban elterjedt standard Vulgatában részben visszaköszönnek a régebbi, Jeromos előtti szövegek. Maga Jeromos elment a Szentföldre, és zsidó rabbikkal konzultált a Szentírás értelméről. Évszázadokkal korábban, mint ahogy a maszoréta szöveg megszilárdult. Tehát bizonyos elemeiben még a Vulgata is egy saját —a jelenlegi tudományosan kiadotthoz képest legalábbis párhuzamos— héber szöveghagyományt tükröz vissza. Ilyen értelemben nekünk a Vulgatát nem kell szégyellni. Továbbá pedig a Szentszék rendelkezése folytán készült egy Neovulgata, amelynek az volt a szándéka, hogy a héber és görög eredeti szövegeket —amennyire meg tudjuk ismerni— figyelembe véve készüjön egy olyan latin nyelvű Biblia, amely azután vonatkozási pont lehet például a liturgikus szövegek számára. Ezt elő is írták, a magyar zsolozsmáskönyvet is a Neovulgata alapján kellett, kell fordítani. A Neovulgata most is hivatalos kritérium vagy vonatkozási alap számunkra. A jelenlegi legjobb magyar katolikus fordítás a Szent István Társulat bibliája, amely elméletileg az eredeti héber és görög, illetve kisebb részben arám szövegek alapján készült. A fordítók persze figyelembe vették mind a latin, mind pedig némelyik modern nyelv fordítását. Nem véletlen tehát, hogy először a jeruzsálemi Biblia jegyzeteivel jelent meg, mert a francia és német kiadásokat is szem előtt tartották.